

Szélsőségek éve

Várakozások

Kettőezerkettőt a hazai közélet páratlanul kiélezett várakozások közepette látta közeledni. A köztársasági elnök még az óév végén, december 13-án kihirdette a választások időpontját, s ettől kezdve minden elképzelhető esemény a kibontakozó kampányküzdelmek szerves elemévé vált – akár annak szánták, akár nem. A remények és esélyek polarizálódtak. Az év végén a jobboldali tábor – főként a Fidesz - esélyei javultak. A szocialisták több mint kétéves előnye jelentősen csökkent, de annyira nem, hogy ne reménykedhettek volna a koalíció leválthatatlanságában.

Kétfajta remény és kétfajta riadalom éltette és tüzelte egymást. Remény egyfelől, hogy először az átalakuló országok sorában valamely kormányzó erő képes lesz kivívni a folytatást. S ha már nyolc évig lehet építkezni, akkor talán lehetséges lesz tartósan megvalósítani az ország jobboldali/nemzeti/konzervatív konszolidálását – egy egész történelmi perióduson keresztül. Másfelől a remény abból táplálkozott, hogy talán az ország többsége megelégedte a Fidesz heves, olykor kíméletlen ország-átalakító törekvéseit, a maga bőrén is megtapasztalta a „kormányváltásnál többet – rendszerváltásnál kevesebbet” – jelszó érvényesülését a mindennapokban.

A félelmek hasonlóképpen szóródtak. A Fidesz győzelme okán aggódók attól szorongtak, hogy az újbóli megerősítés nyomán inkább azok az erők fognak felülkerekedni, amelyek eddig is elégedetlenek voltak az ország négyéves átnevelésének törékeny eredményeivel. S nem pusztán a jobbközép kormányzás folytatódik, hanem elkerülhetetlen lesz a radikális jobboldal kulturális-ideológiai-média-térfoglalása is. Márpedig ez a

kombináció kevésbé segítené elő az ország európai beilleszkedését, mivel odaát nem rajonganak a populista szélsőségek eszméi iránt.

A jobboldali félelmek semmivel sem voltak kevésbé kozmikusak. Ha a baloldal visszajön, akkor oda a négy+négy évnyi nemzetépítő, polgárteremtő erőfeszítés valamennyi eredménye. Visszajön a szoclib koalíció, amelynek semmi sem szent, ami nemzeti és keresztény, és amelynek semmi sem számít az ezerszáz év örökségéből. Olyan konszolidáció várható, amely végtelenné és kiszolgáltatottá teszi a magyarságot a globalizáció feltartóztathatatlan folyamataival szemben, a magyarság újra másodrendűvé fokozódik le, csak éppen egy egész más integráció szorításában.

Végletesen megformált, végletekig eltúlzott aggályok és álmok foglyaiként vágunk neki a 2002. évnek. S csak nagyon kevésbé mertünk reménykedni abban, hogy a kampányküzdelmek diskurzusa talán értelmet lehel még e fekete-fehér-csatározás mindennapjaiba. A résztvevő megfigyelők nagy kérdése volt az is, hogy vajon megvásárolható-e magyar szavazópolgár. A kormányon lévők láthatóan erre készültek, amihez alaposan „bespájzoltak”.

2002 – cikluserősítő év

A rendszerváltást követően egyre erőteljesebben rajzolódtak ki a választásokhoz igazodó gazdaságpolitikai ciklusok. 2002-ben – a külső hatásokon túlmenően – a hosszúra nyúlt, 2001 második felében megkezdődött választási év politikai indítékú döntései csapódtak le. A stabilizációt követő korábbi ciklusokhoz képest a politika nagyobb mértékben térítette el a gazdaságot a fenntartható növekedés pályájáról, aminek legalább három oka volt. Egyrészt a Fidesz vezette kormánynak hosszú ráfutása volt a választási évre, másrészt úgy tűnt, hogy minden előzőnél több forrás áll osztogatás céljából a rendelkezésére, harmadrészt pedig, mert

a fogyasztást erősítő jövedelem-kiáramoltatás a választásokat követően is folytatódott, mivel elmaradt a szokásos kiigazítás.

A Fidesz-MPP - a kormányzó koalíciós pártokkal egyetemben - kampányát a sikeres kormányzás felmutatására építette. Építkezése rendkívüli tudatosságra és előrelátásra vallott. Miután az Orbán-kormány elődeinél lényegesen kedvezőbb helyzetben vette át az ország irányítását, az EU-tagga válásból adódó kényszerek pedig még nem hatottak, megtehetette, hogy az első két és fél éves időszakban csak arra ügyel, hogy ne borítsa fel az egyensúlytartó növekedést, és ne irritálja a társadalmat (az egyébként szükséges) újabb és újabb reformlépésekkel, privatizációval, hatósági áremelésekkel. Az 1999. évi költségvetési túlelosztást csendes kiigazítással rendezték, pontosabban miközben visszafogták a költségvetési kiadásokat, expanzióról kommunikáltak. 2000-ben – a legnagyobb növekedést mutató esztendőben – a szükségesnél is erőteljesebb megszorítás érvényesült az alátervezett inflációhoz kapcsolódó költségvetési kiadásokon keresztül, s az így keletkezett megtakarítást 2001-ben el lehetett költeni.

2001 – különösen annak második fele – már egyértelműen a politika gerjesztette expanzió jegyében telik, ekkor emelik meg 57 százalékkal a minimálbért, hirdetik meg a Széchenyi tervet (majd annak Plusz - kiadását), de a fellazuló gazdaságpolitika nyitányához a nyári kihelyezett kormányüléseken hozott döntések is hozzájárultak. Az expanzív politika azonban ekkor még mindig inkább szimbolikus jelzésekben jelent meg, hiszen az alátervezett infláció 2001 első felében is komoly megszorítást eredményezett. Gyümölcset a kormány ősszel takarította be, amikor saját hatáskörben több százmilliárd forintos többlet elosztásáról döntött. Kíéheztetés után etetés – ez volt a Fidesz választási stratégiája, és ehhez kellő gyűjtögetés után bőséges forrásokkal rendelkezett. Nem véletlen, hogy a reálfolyamatok egyensúlyának megbomlása 2002 első negyedében vált szembetűnővé és veszélyes mértékűvé, ekkor ugyanis a GDP mindössze 2,9 százalékkal emelkedett (a stabilizációt

követően a legkisebb mértékben), a háztartások fogyasztása viszont 8,1 százalékkal lett nagyobb.¹

Miután az új kormány - kifejezetten politikai kényszerhelyzetben - folytatta a laza költségvetési és jövedelempolitikát, az egyensúlybomlás is eszkalálódott. A hosszú távon viszonylag magas ütemet biztosító, egyensúlytartó növekedési pályára való visszaterelés szükségessége csak az önkormányzati választások után ismertté vált 2003. évi költségvetésben artikulálódott. Ám mivel 2002 második felében sem indult meg a várt fellendülés a velünk jelentősebb kapcsolatban lévő fejlett országokban – elmaradt a külső folyamatok jótékony, besegítő hatása. A kedvezőtlen külső és belső körülmények 2002 végére bekövetkezett együttállása megnövelte a rendezni valókat, miközben a rendezés társadalmi körülményei romlottak. Egyrészt a 2002. évi rendkívüli béremelések, másrészt a Medgyessy-kormány ígéretei nyomán felfűtött, ám kielégíthetetlen többletjövedelem-követelések következtében, másrészt a 2003. április 12-re kitűzött ügyszavazásra való kormányzati/ellenzéki készülődés miatt. Mindennek okán nem alaptalan az a várakozás, hogy – legjobb esetben – a magyar gazdaság újabb helyreállítási periódusa két évre húzódik el. Így a kormánynak – ha 2006-ban lesznek a választások – rendkívül rövid ideje lesz a felkészülésre, s az alatt is az EU tagság kezdő lépéseivel kell bíbelődni.

2002-nek – amely hangsúlyozzuk, politikai, gazdaságpolitikai évként már 2001 második felében elkezdődött – kitüntetett jelentősége van a rendszerváltás utáni politikai/gazdasági ciklusok megerősítésében. A 2006-ig tartó másfél évtizedben - eddig legalábbis úgy tűnik - az a tendencia is kirajzolódik, hogy a helyreállítás, kiigazítás kinkeserves feladata a balliberális kormányok feladatává válik, míg azok gyümölcsét a magukat jobbközépen lévők definiálják le. Ám – amiként a 2002. évi választások is jelezték – a gazdaságilag jó szüret nem feltétlenül jelenti politikailag is a várt betakarítási

¹ Ehhez hasonló gyors fogyasztásnövekedésre – más statisztikai számítások szerint, de azért megközelítően - utoljára 1959-ben volt példa, amikor a hidegháború megszűntével felszabaduló forrásokat - a kádári konszolidációt megalapozandó - az életszínvonal növelésére fordították.

eredményt, ezért lehetséges olyan balközépről irányított gazdaságpolitika is, amely nem vezet kormánybuktatáshoz. Az utóbbi három választás ugyanis arról is tanúskodik, hogy a magyar szavazó nem hagyja elvtelenül megvásárolhatóknak magát, a szociális szempontokon túlmenően más körülményeket is mérlegel.

A Medgyessy-kormány indulása

2002. május 27-én az új magyar parlament megválasztotta a Medgyessy-kormányt, amely programja, személyi összetétele és a működését övező várakozások tekintetében szinte átfogta a hazai átmenet másfél évtizedes történetét. Részben azért, mert a kormány tagjai között mindkét oldalról voltak olyanok, akik a rendszerváltás kezdetén is már kulcsszereplők voltak. Részben azért, mert ez a kormány a legkevesbé sem minősült pártkormányának, a tárcák többsége élén a közvélemény komoly szakértelmiségi múlttal rendelkező személyeket találhatott. Részben pedig e kormány programja volt először olyan, amely valóban a négyévnyi működés feladatait tartotta szem előtt, nem látszott belefulladás a napi ügyintézés világába, de nem ígért kozmikus, történelemformáló álmokat sem.

Tudvalevő, hogy a Medgyessy-kabinet színre lépését rendkívüli körülmények határozták körül. Mindenekelőtt a korábbról már ismert koalíciós összetétel, amelyből 1994-98 között végtelen számú konfliktus fakadt. Tetézve azzal, hogy ezúttal a koalíció mögötti kéttucatnyi szabaddemokrata támogatása ténylegesen létkérdést jelentett. Sokan vélekedtek ugyanis úgy, hogy ez a kormányzás a túlon túl vékony parlamenti többség miatt eleve bukásra ítéltetett.

Ehhez képest a Medgyessy-kormány működése első néhány hónapjának feladatait meglepően jól oldotta meg. Gazdasági nehézségekről 2002 nyarán még senki sem beszélt, vagy ha igen, akkor ezeket nem illett komolyan venni. Mivel az első száz nap az ígéret

teljesítése jegyében telt el, a szavahihetőség megteremtése érdekében megmozdított döntési struktúrában a valós gazdasági helyzet mérlegelése nem volt kitüntetett szempont. Ekkor még harci állapotok uralkodtak, mert a hatalmát veszített fél mindent elkövetett az új kormányzat delegitimálása érdekében. Az első pillanatoktól kezdve olyan ösztűz alá vette a koalíciót, amelynek a pusztta fennmaradásáért is naponta kellett megvívnia a maga harcát. Mindenki meglepetésére – a napi győzelmek előállítására és elfogadtatására végül is képesnek bizonyultak.

Az ősz elejére egyértelműen kiderült, hogy hibás számításokon alapult a Medgyessy-kormány gyors, idő előtti bukására spekulálni – bármely oldalon, bármiféle motívumok alapján tették is azt. Az új koalíció megkezdte szívós és visszavonhatatlan berendezkedését, a kormányzati struktúra lépésenkénti átalakítását, az új miniszterelnök imázsának építését, a törékeny egyensúly rendszeres felmutatását, az új szokások és viszonyok egyértelmű kiépítését. 2003 január végére mindenkinek meg kellett értenie: a következő választásokig célszerűbb a Medgyessy-korszak realitásával számot vetni. Az előnyeivel épp úgy, mint a kedvezőtlen vonásaival. A kedvezőtlen vonások – a gazdasági folyamatok tekintetében – 2002 végére egyértelműen kirajzolódtak, ami 2003-ra szigorú költségvetési és jövedelmi politikát tett szükségessé.

2002 – a megbomlott egyensúly éve

A 2002-ben várható 3 százaléknál alig valamivel nagyobb GDP növekedéssel szemben az esztendő átlagában a fogyasztás 8 százalékkal emelkedik.² A jelzett jövedelemnövekedés mögötti arányok azt mutatják, hogy a 2002. évi reál GDP-többlet 170 százalékban a fogyasztás élénkülésének volt köszönhető, s így a másik két növekedést húzó tényező, a

² E tanulmány írásának időpontjában még csak 2002 első háromnegyedévére állnak rendelkezésre adatok, s azok is előzetesek. Eszerint ez idő alatt a GDP 3,2 százalékkal nőtt, a háztartások fogyasztása pedig 7,9 százalékkal. Az év egészére vonatkozó adatok prognózisainkat tartalmazzák.

felhalmozás és a nettó export, csökkent.³ Az ezen adatokban kifejezésre jutó reálegyensúlyromlás - ami a GDP növekedésénél lényegesen magasabb ütemű felhasználásban is testet öltött – olyan súlyos pénzügyi egyensúlyromlásban is tükröződött, amely rövidtávon korlátozza a magasabb növekedési ütem elérését.

A kiemelkedő fogyasztási dinamika elsősorban a szokatlanul nagy jövedelemkiáramlásnak volt a következménye, de szerepet játszott benne a fogyasztási hitelek felpörgése is. A reálkeresetek az államháztartás körében végrehajtott rendkívüli béremeléseknek köszönhetően nőttek elsősorban, továbbá a bruttó béreket terhelő adó- és járulékfizetési terhek csökkentése következtében. Ám nem várt mértékben emelkedtek a versenyszférában is a reálkeresetek (igaz, a költségvetési szektorbeli 20 százalékkal szemben „csak” 10 százalékkal), miközben a termelés dinamikája csökkent. Ez a további növekedést korlátozó ellentmondás - többek közt - a kormány által 2002-re is kierőszakolt magas minimálbér-emelésnek (25%) és a megelőző két évben hiteltelenné vált kormányzati inflációs prognózis helyett az előző évi inflációhoz (9,2 %) igazított béremelésnek volt a következménye. Kétségtelen, hogy a versenyszférabeli magas kereset-emelkedésre az államháztartás körében végrehajtott rendkívüli bérfelvezetések, mint referenciák is hatottak.

A reál-egyensúlytalanság ágazatilag kifejezésre jutott abban, hogy kizárólag azok a területek mutattak valamelyest növekedést, amelyekkel szemben lakossági vagy/és állami kereslet mutatkozott. A korábbiaknál nagyobb jövedelemkiáramlás a rendkívül előnyössé tett lakásépítési/vásárlási finanszírozási rendszer mellett felhajtotta az építőipar növekedését, amit az állami pénzből finanszírozott beruházások is erősítettek. Az építőipar 20 százalék fölé emelkedő növekedési többlete több mint háromszorosa volt az előző évinek, ugyanakkor az ipari termelés dinamikája nem érte el a 2001. évit sem, sőt kisebb volt a stabilizáció éveiben

³ A nettó export a nemzeti számlák szerint számított áru- és szolgáltatás exportjának és importjának különbözete.

(1995-96-ban) mértnél is. A 2,6 százalékos többlet is kizárólag az exportkeresletnek volt köszönhető, a belföldi eladások ugyanis csökkentek/stagnáltak.

Nőtt a lakossági szolgáltatások iránti kereslet, eminensen a kiskereskedelem eladási forgalma, aminek dinamikája az előző évnek több mint a kétszeresére emelkedett. Árucsoportonként nézve a legnagyobb növekedési ütemet a gépkocsi-eladások jelezték (a 2001. évi 16 százalék után 23 százalékos), de határozottan nőtt az eladott élelmiszerek mennyisége is. Olyan rétegek jutottak ugyanis rendkívüli többletjövedelmekhez, amelyek korábban kénytelenek voltak fogyasztásukat korlátozni, ám most kiengedhettek. És ki is engedtek.

A belföldi fogyasztási, illetve lakossági beruházási keresletnek ugyan volt növekedést húzó hatása, de – mint ismeretes – a fogyasztás a leggyengébb húzóerő miközben szemernyi sem javítja az ország exportképességét, viszont növeli az importot. A lakosság felhalmozási keresletével is hasonló a helyzet. A GDP 4 százalékát kitevő építőipar közvetlenül importfogyasztó és csak nagyon áttételesen képes elősegíteni a kivitel bővülését.

A belső keresletélénkítő gazdaságpolitika ugyanakkor nem érezte hatását az ipar teljesítményében. Az ágazat jövedelmezősége – tekintettel az erős forintra – az exporttöbbletek ellenére is becsülhetően romlott, ami a további növekedés alapjainak meggyengülését jelenti. Különösen kedvezőtlenül alakult a közepes és a kisvállalkozások helyzete, amelyeket eddig is a tőkehiány korlátozott.

A globális adatok szerint a beruházások a 2001. évinél erősebb dinamikát mutattak, amit a kibontakozás kedvező jeleként kellene értékelnünk, ha nem néznénk a szerkezetét. A beruházások kizárólag olyan területeken élénkültek, ahol azokat közvetlenül vagy közvetve állami források stimulálták. Az állam eladósodása emiatt is fokozódott, aminek háttérében a mezőgazdasági és lakásépítési/vásárlási támogatások emelkedésén túl a közszféra (közigazgatás, védelem, egészségügy, oktatás) rendkívül dinamikus fejlesztései és a végre

meglóduló útépitések húzódtak meg. Ezenközben visszaestek a gazdaság versenyképességét, modernizációját közvetlenül elősegítő feldolgozóipari beruházások. Csökkenésük szinte egyszerre indult meg 2001. második felében a belső expanziót erőtető gazdaságpolitika effektívvé válásával. S nagyjából ettől az időszaktól kezdődően fordult meg az építési és gépi beruházások dinamikája közti mérték is; míg a stabilizációt követően a technikai fejlesztések üteme lényegesen meghaladta az építkezéseket, 2001. második felétől e téren is ütemváltás, az olló ellenkező irányú nyílása volt megfigyelhető – s ez a közeljövőre nézve alacsonyabb növekedési ütemet vetít előre.

A GDP termelés keresleti és kínálati oldalán megjelent aránytalanságok a külső és belső pénzügyi deficittek megugrásával párosultak. A folyó fizetési mérleg hiánya az előző évnek kb. a háromszorosára emelkedett, finanszírozása pedig jelentősen romlott. A GDP 5 százalékát meghaladó mérleghiány a korábbi évek mérséklődő trendje után olyan fordulatra utal, amelynek háttérében a reálmérleg elcsúszása áll. Nőtt ugyanis a külső áruforgalomban keletkező deficit, és az előző évekbeli aktívummal szemben 2002-ben a szolgáltatások egyenlege is passzívumot jelzett, s nemcsak az idegenforgalmi egyenlegromlás okán. A külső deficit növekedését – ami arra utal, hogy a megtermeltnél növekvő mértékben használtunk fel külső forrásokat, s látható módon inkább fogyasztásra, mintsem felhalmozásra -, csökkenő tőkebeáramlás kísérte, s így a deficitet csak kismértékben tudta finanszírozni az adósságnövekedéssel nem járó tőkeimport. Következésképp nőtt az ország nettó adósságállománya kb. 3 milliárd euróval, ami megint csak kedvezőtlen trendfordulót jelzett.

Az állami túlköltekezés elfutása a vártnál (5,5 %) kisebb GDP növekedés (kb. 3,3 %) mellett a deficit rendkívüli megugrásában csapódott le. Az EU szabvány szerint számított 1572,2 milliárd forintos hiány megközelítette a GDP 10 százalékát, amire a rendszerváltás óta nem volt példa.⁴ A bevételek az előző évihez képest 7 százalékkal, a kiadások több mint 30

⁴ A maastrichti kritérium 3 százalék; a Bokros-csomag bevetése előtt az államháztartás deficitje a GDP 8,4 százalékát tette ki.

százalékkal emelkedtek. A kiadások körében – a Pénzügyminisztérium közlése szerint – több száz milliárd forint egyszeri kifizetésnek minősül, de enélkül számítva is ijesztően magasra sikeredett a 2002. évi államháztartási deficit. Mindennek következtében nőtt – a GDP-hez viszonyítva – a forintban nyilvántartott államadósság, ami – háttérének ismeretében – különösen kedvezőtlen fordulatot jelent.

A reálgazdasági és pénzügyi egyensúlyromlás mellett kedvezőtlenebbé vált 2002-ben a munkaerő-piaci helyzet is. Az év második negyedévében a munkanélküliség rátája 5,9 százalékra emelkedett, és az év végéig ezen a szinten maradt, ami ugyancsak kedvezőtlen fordulatot jelzett a korábban csökkenő trendhez képest. A foglalkoztatás általános szintje viszont nem változott, köszönhetően annak, hogy a versenyszférában bekövetkezett csökkenést az államháztartásból finanszírozottak létszámnövekedése ellensúlyozta. A foglalkoztatáson belül jelzett szerkezetváltás szintén ellentétes a korábban jellemző trenddel.

A piaci egyensúlyi folyamatok közül egyedül az infláció alakult kedvezően. A fogyasztói árdrágulás az előző évinél majdnem 4 százalékponttal enyhült, noha e jelentős deflációnak ellentmondott mind az expanzív jövedelem, mind pedig a fellazuló költségvetési politika. Az infláció hűlése elsősorban a gazdaságpolitikán kívüli extern tényezőknek volt köszönhető. Így az előző évinél alacsonyabb olajárszintnek, a dollár gyengülésének, továbbá a gyenge külső konjunktúra miatt is süllyedő élelmiszeráraknak, s nem utolsósorban, a szükséges hatósági áremelések elmaradásának. A monetáris politika által indokolatlanul felerősített forintárfolyamnak legfeljebb 1 százalékpontos inflációhűtő hatása lehetett, ami aránytalanul kis hozadék az erős forint által keletkeztetett kedvezőtlen folyamatokhoz képest.

A kialakult kedvezőtlen helyzet okai

Kétségtelen, hogy Magyarország, mint a globalizált világ része megszenvedi a 2001-ben megtört konjunktúrát, ami 2002-ben sem látszott helyreállítódni. Pontosabban az Egyesült Államokbeli nagyon hullámzó, éves átlagban 2,5 százalékos növekedés nem gyűrűzött át a várt automatizmusok szerint Európára. Számunkra különösen kedvezőtlen volt a német régió stagnálása, hiszen Németország meghatározó szerepet játszik külgazdasági kapcsolatainkban. Az év második felére várt nyugat-európai fellendülés elmaradt (csak az év vége felé volt valami nyomelemekben érzékelhető), s ez nemcsak exportunkat szűkítette, de a korábbiaknál kisebb működőtőke-befektetéseket is eredményezett. A kedvezőtlen külső körülmények ugyanakkor olyan belső, gazdaságpolitikai döntésekkel párosultak, amelyek felerősítették a növekedési potenciál romlását.

Az MNB nagyjából a külső kereslet visszaesésével egyidőben engedte erősödésének útjára a forintot (2001 májusában), aminek növekedés- és egyensúlyrontó hatása igazán 2002 második felében érett be, amikor egyfelől az exportőrök tartalékai is megfogyatkoztak, másfelől viszont a hazai fajlagos költségnövekedés miatt a befektetők más régiókat kerestek.

Az erős forint nemcsak az exportőrök jövedelmét csapolta meg, de a belföldön eladókét is, akik az árfolyam-politika által is kedvezményezett helyzetbe került importőrökkel nem vagy nehezen állták a versenyt. A forint két év alatt bekövetkezett mintegy 20 százalékos felértékelődése kedvezőtlenül hatott az idegenforgalmi mérlegre is. A valutánk akkor drágult meg, amikor a világturizmus egyébként is visszaesett, ennek pandantjaként viszont az euró és a dollár akkor olcsóbbodott forintban, amikor a lakossági jövedelmek gyorsuló ütemben nőttek. Ezért semmi csodálni való nincs azon, hogy az idegenforgalom aktívumtermelő-képessége romlott.

A politikailag kikényszerített kétszeri radikális minimálbér-emelés kedvezőtlen következményei is 2002-ben értek be. Egyfelől azért, mert 2002-re már kimerültek a vállalkozók védekezési tartalékai (vállalkozóvá kényszerítés, normarendezés, részfoglalkoztatás), és a korábbi szürke/fekete zóna kiféhéredett, másfelől, mert a tényleges minimálbér-növelés úgy összeszorította a bérskálát, hogy a feszültségek levezetése további béremeléssel volt csak elérhető. Harmadrészt, mert a fajlagos foglalkoztatás-drágulást sem az értékesítés bővítésével, sem más költségek visszaszorításával nem lehetett teljes egészében ellensúlyozni. Nemzetgazdasági szinten a termelékenység 3,3 százalékos növekedésével szemben a reálkeresetek négyszer olyan gyorsan emelkedtek; az előző évben kétszeresre nyílt olló most épp a duplájára tágult.

Mindezek okán a magyar gazdaság versenyképessége éppen akkor romlott szignifikánsan, amikor a külső áru- és tőkekereslet szempontjai a kedvezőtlené váló világgazdasági körülmények közt a szokásosnál is költség- és profitérzékenyebbé váltak. Emiatt elmaradt számos, az egyensúlyromlást és potenciális növekedésvesztést kiegyenlíteni képes, exportkapacitásokat bővítő beruházás, sőt, az év második felében megjelent a tőkekivonulás is (IBM, Salamander, Philips stb.).

A kedvezőtlen trendváltás okaként nem utolsó sorban azt a teljesen szétzilálódó, átláthatatlanná vált költségvetési politikát kell megjelölnünk, amelynek stációit alapvetően a politikai akarat irányította. 2002. május 27-e után a Medgyessy-kormány politikai szükségleteket követő akarata is. A stációkat a következők szerint lehet összefoglalni:

1. Az első stációt Orbán Viktor 2000 késő tavaszán megszületett döntése jelentette arról, hogy 2001-2002-re kétéves költségvetés készül a stabilitás és kiszámíthatóság érdekében.

2. A 2001-re is alátervezett inflációhoz (6 % helyett 9,2 % lett) igazodó költségvetésben 2001 végén kb. 300 milliárd forint többletjövedelemről döntött a kormány a 2000. évi zárszámadáshoz kapcsoltn.
3. Noha 2001 őszén már teljesen nyilvánvalóvá vált, hogy a világgazdaság nem azon a pályán halad, mint amilyent a kétéves költségvetés tervezésekor feltételeztek, és a magyar gazdaság valamennyi 2001. évi tényadata másként alakul az egy évvel korábban prognosztizálthoz képest, 2001 őszén elmaradt a költségvetés áttekintése. Ezt 2002 tavaszára ígérte a kormány, amiből azonban nem lett semmi.
4. A kétéves költségvetés 2002-re szóló változata már a prognózis szintjén is erős lazítást tartalmazott, amennyiben az államháztartásba történő befizetések reálértéken csökkennek (kb. 3-4 százalékkal), a kiadások viszont nőnek (kb. 4-5 százalékkal).
5. 2001 kora őszén a kormány olyan döntéseket hozott (főtisztviselői kar létrehozása, köztisztviselők kiemelt fizetésemelése), amelyek fedezete nem szerepelt a kétéves költségvetésben.
6. 2001 végén úgy fogantatosítottak a 2002. évi költségvetés bevételeit apasztó, kiadásait viszont növelő határozatokat, hogy a 2001. évi folyamatokról nem készült elszámolás, és nem volt senkinek sem fogalma a 2002. évi költségvetés alakulásáról.⁵ Mivel minden képlékenynek bizonyult, a kormány 2001 őszétől rendre újabb és újabb célcsoportok számára engedélyezett bér- és egyéb fizetésemeléseket (traumatológusok, ápolók, házi orvosok stb.)
7. 2002 elején a kormány – az előző évi igen szigorú adagolás után – felpörgette a Széchenyi terv kifizetéseit, és oldotta a forráshoz jutás szabályait.
8. 2002. január 1-jével rendkívüli béremelést engedélyeztek a védelmi szerveknél anélkül, hogy erre lett volna költségvetési fedezet. Az első negyedévben sorra

⁵ Jellemző, hogy egyes szakértők 300 milliárd forintos többletforrást véltek a 2002. évi költségvetésben, míg e sorok írója kb. ilyen mértékűre taksálta a hiányzó forrásokat.

születtek továbbá olyan döntések, amelyek finanszírozására a második félévben már nem állt rendelkezésre fedezet.

9. A választásokat megelőzően felpörgött a költségvetésen kívüli pénzfelhasználás is, amely zömében a Magyar Fejlesztési Bankon keresztül bonyolódott, a bank által felvett hitelekkel (útépítési szerződések, mezőgazdasági szövetkezetek külső üzletrésztulajdonának kifizetése, családi gazdaságok kedvezményes hitelezése, kedvezményes hitel a 12 állami gazdaság megvásárlására, diákhitelek stb.)
 10. Az Orbán-kabinet 2002. március végéig szinte teljesen felhasználta a költségvetési törvényben az első félévre rendelkezésre álló kormányzati tartalékot.
 11. A választások első fordulóját követően az Orbán-kormány újabb 4,5 százalékos nyugdíjemeléssel állt elő, gyorsított ütemben döntött a Széchenyi terv pályázatairól, és olyan garanciákat vállalt fel, amelyek a 2002. évi költségvetést ugyan nem terhelték, de beváltásuk a későbbiekben mindenképpen várható. S újabb engedményeket adott a lakásépítésekhez/vásárlásokhoz.
2002. május végén – az új kormány megalakulásakor – az államháztartás deficitje az önkormányzatok nélkül elérte az egész évre előirányzott hiány 80 százalékát. A Fidesz pénzügyminisztere az államháztartásban 168 milliárd forinttal nagyobb hiányt prognosztizált a tervezettnél.⁶
12. S mindezt jött – tizenkettedik stációként – a Medgyessy-kormány első, majd második száznapos programja, amely a jelentések szerint 226 milliárd forinttal szaporította a költségvetés deficitjét.

Miközben az államháztartási deficit a maga teljes terjedelmében növelte az államadósságot – a későbbi növekedés korlátozójaként -, nem minden elemében generált

⁶ A Fidesz csak augusztusban találta ki, hogy 320 milliárd forintos többletforrást hagytak az új kormány számára.

keresleti többletet. Surányi György közlése szerint „a költségvetés 2001-ben a GDP 2 százalékával, 2002-ben – a választások előtt – a GDP újabb 1,3 százalékával, összesen tehát 3,3 százalékával, aztán a választásokat követően újabb 1,7 százalékával lazult”.⁷ Ebben a megközelítésben – mennyiségileg – kisebb a Medgyessy-kabinet felelőssége. Annyiban viszont nagyobb, hogy a kormányváltáskor már tisztában kellett lennie azzal, hogy nincsen víz abban a medencében, ahova fejest akar ugrani. Tudta, mégis ugrott, be is tört a feje, amit aztán most legalább két évig gyógyíthat. Valószínű, sokáig fogják még a kedvezőtlen gazdaságpolitikai változás politikai hátterét, szükségességét vitatni az elemzők. S valószínű, egzakt módon nem lesz kimutatható, ki kit és mibe hajszolt bele.

A politikai polarizálódás stációi

Utólag nem könnyű azt sem kideríteni, hogyan sikerült a jámbor, nyolcmilliónyi állampolgár tekintélyes részét politikailag oly mértékben felheccelni, melynek következtében valóságosan is táborokká, szemben álló és egymással küzdeni kész erőkké formálódtak. A sokat emlegetett árok/szakadék/front-metaforák mögött az húzódott meg, hogy a felnőtt magyar lakosság 2002-ben fogadókésznek mutatkozott annak elvállalására, miszerint feltétlenül kell politikailag valahová tartozni. S ha valahova odatartozik, akkor a másik féllel szemben intenzív ellenszenvvel köteles viseltetni.

A végeredmény felől viszonylag könnyen diagnosztizálható ennek a kollektív örületnek a szerkezete, de meg kell kísérelnünk e politikai-közéleti „trendváltást” ugyanúgy stációkból, apró lépésekből rekonstruálni, mint a gazdasági folyamatokét. S miként a gazdaság esetében, úgy a politikában is hátrébb kell pillantanunk, egészen a 2001. év utolsó hónapjaiig, mert a történések kezdetét ott ragadhatjuk meg.

⁷ Surányi György: Az egyensúlyromlásnak infláció a beceneve, Népszabadság 2001. dec. 24.

1. Megsemmisítő erejűnek szánt lejárató kampány indult Medgyessy Péter ellen. 2001 október közepétől december elejéig – mintegy hat héten keresztül – kísérletezett a jobboldali média, s persze a közszolgálati rádió és tévé is teljesen pártsemlegesen azzal, hogy a szocialista miniszterelnök-jelöltet kriminalizálják. Valamennyi üzleti ügyét, szerződését cikkek, riportok százaiban dolgozták fel, ám a végeredmény meglehetősen soványra sikeredett. A folyamatos hírbehozás ugyan a jobboldalt elégtétellel tölthette el, viszont a baloldalon olyan egységet, szolidaritási frontot hozott létre, amely magától aligha artikulálódott volna. Igazi orbáni „dupla vagy semmi” stratégia volt ez – ezúttal sikertelen eredménnyel. A fennálló kormány valamennyi ellenfelében ugyanis tudatosították, hogy most élet-halál-döntésekről lesz szó.
2. Baloldali offenzíva indult a kormány rosszul előkészített státusz-törvénye ellen. A Kárpát-medence magyarsága az év végi ünnepekre kapta ajándékba az Orbán-Nastase-egyezményt, amelyről tíz nap elteltével néhány alapvető hiányosság is kiderült. A kormány az első kritikai felvetések nyomán megpróbálta jelentékteleníteni a gondokat, s ezzel sikerült egy frontba terelnie a médiát, az érdekképviselői szerveket, s a külföldi véleményeket – azaz számos egyéb össze nem tartozó tényezőt. A szocialisták – nem túl ízlésesen, s olykor a legrosszabb hazai xenophób hagyományokra rájátszva – könyörtelenül kihasználták e tévedés valamennyi következményét. A kormány hetekre védekezésre szorult, s a közvélemény-kutatások újfent kiegyenlített erőviszonyokat regisztráltak.
3. Nem váratott sokáig magára a jobboldal – hasonlóképpen kíméletlen válasza sem. Február második felétől páratlan erejű antikommunista offenzívát indítottak, amelynek kiindulópontja és szimbolikus intézménye a Terror Háza lett. A múzeumi megnyitó az antikommunista demonstráció össznépi gesztusává stilizálódott, és jelentős médiasegítséggel a továbbiakban is az maradt.

4. Ebbe az offenzívába telepedett bele a már megszokott tavaszi MIÉP- aktivitás, átítatva a választások előtti felfokozott időben merőben új értelmezési keretekkel és mondanivalóval. A baloldal mindent megtett azért, hogy a Fidesz és a MIÉP közös kormányzásából adódó veszélyeket belföldön és külföldön egyaránt érzékeltesse. A Fidesz pedig alig-alig tett bármit is e veszély cáfolatáért. A MIÉP viszont mindent elkövetett azért, hogy e képtelenséget még a széles jobboldali tábor is nagyon komoly esélyként élhesse meg. Az eredmény: a nyugati megfigyelőket mindenekelőtt az izgatta 2002 tavaszán, hogy Magyarországon kormányzóerővé válhat-e a szélsőjobb...
5. Az erőteljes jobboldali antikommunista rohamozás kampányüzeneteit a baloldal megpróbálta azzal ellensúlyozni, hogy Orbán Viktort, illetve a miniszterelnök szűkebb környezetének vitatható ügyleteit és karakterhibáit a végletekig felnagyítsa (igaz, volt is mit). Minderre a jobboldal hasonlóképpen reagált, mint a baloldal ősszel a Medgyessy elleni támadásokra, egységesen sorakozott fel a miniszterelnök támogatójaként, s nem törődött semmivel, még a nyilvánvalóan problematikus ügyekkel sem.
6. Az első forduló váratlan eredményeitől Orbán Viktor két nap után magához tért, s a két forduló között olyan kampányt vezetett és irányított, amelynek hatása és ereje a korábbi választások tapasztalatai alapján e hazában teljességgel ismeretlen volt. Ebben a közvetlen, százezreket megmozgató élő, utcai kampányban olyan intenzitással használták fel a negatív kampány valamennyi ismert és korábbról ismeretlen eszközt, amelynek ellensúlyozására a baloldal teljesen felkészületlen volt. A hazai politizáció, közvetlen cselekvés, kollektív politikai hisztériakeltés olyan hulláma söpört végig az országon, amely egyfelől teljesen meglepő, másfelől pedig rendkívül eredményes volt.
7. A választási vereség után a jobboldali aktivitás hosszú hetekig nem csillapult, hanem új célpontok után kutatott. Egyfelől megpróbálták a választási eredményeket

kétségessé tenni, mindenféle irracionális lehetőség igénybevételével. Másfelől megpróbálták az újonnan felálló koalíció legitimitását kétségbe vonni. A delegitimálás összes elképzelhető eszközét kipróbálták még annak a kockázatát is vállalva, hogy mindezzel legfeljebb a saját – mindinkább szűkebbé váló – tábor harckészségét tudják csak fenntartani.

8. Az új hatalom szeretett volna békét hirdetni, sőt ezt úton-útfélen hangoztatta. Ám két metszetben is folyamatosan ez ellen tett – merthogy aligha tehetett volna mást. Egyrészt megkezdték az előző kormányzati időszak legkirívóbb, legrosszabb hírű ügyeinek kivizsgálását, amit a bukott erők igyekeztek minden esetben revansként feltüntetni. Másrészt a hatalmi cserét az új koalíció minden különösebb tétovázás nélkül végigvitte a közigazgatás, a gazdasági és kulturális élet kulcspozícióiban. A távozni kényszerültek e cseréket különös előszeretettel mutatták fel a boszorkányüldözés bizonyítékaiként. Magyarán, hiába zárultak le a választások, az eltökélt harc minden elképzelhető fronton tovább folyt.
9. Az új kormányra három hét után rárobbantották legelső válságát, a miniszterelnök korábbi titkosszolgálati múltjának felfedésével. Máig nem tudni, kik lehettek a valódi kezdeményezők, de azt igen, hogy a jobboldal szerette volna a botrányt azonnal totális kormányválsággá kiszélesíteni. E hetekig tartó, kölcsönös, oda-vissza-leleplezési sorozatból azonban az ellenzék sem tudott jól kijönni. A hangos botrány semmit sem tisztázott, de hozzájárult a politikai hisztéria állandósulásához. A frontok végképp megmerevedtek, és csak az volt kérdés, a középben lévő többség hogyan fordítja mindezeket le szavazatokká az őszi önkormányzati választásokon.
10. Az eredmény: a jobboldal váratlanul nagy és megrendítő erejű vereséget szenvedett. A konfrontációra törekvő politika látványos elmarasztalásban részesült, ám az továbbra is kérdés maradt, hogy mit tanultak mindebből maguk az érintettek. Néhány nappal

később, október 23-a kapcsán az derülhetett ki, hogy a visszavonulásra roppant kevés a remény, mert a társadalom folyamatos megosztásáról korántsem olyan könnyű leszokni, mint amilyen könnyen bele lehet szeretni e törekvésbe.

11. Az újabb választási siker birtokában a kormány még több örökölt ügynek kívánt a végére járni, ám a vizsgálódásra hivatott igazságszolgáltatási szervek egyetlen egyet sem tudtak elfogadható időben befejezni. Mindezzel az a látszat keletkezett, mintha az új hatalom folyamatosan zsarolná elődeit, s nem igazán ambicionálná azt, hogy bármely ügyben egyértelmű végeredmény születhessen. E bizonytalanságból a vereséget szenvedett erők üldözöttségüket igazoló legendákat igyekeztek előállítani – s nem is sikertelenül.

12. Az év végén, a koppenhágai csúcson megszületett eredmény – Magyarország uniós csatlakozási lehetősége – esélyt teremthetett volna arra, hogy a több mint egy éve építgetett és folyamatosan újratermelt konfrontációs sémákat gyümölcsözőbb megközelítésekkel lehessen megközelíteni. Néhány napon belül azonban az derült ki, hogy ehelyett újabb harci terep született. A kormányzó koalíció kétségbeesetten, olykor szánalmat keltően és filléres tételeket ismételve bizonygatta, hogy a csatlakozási esélyekkel milyen jól fog járni az egész nemzet. Az ellenzék viszont minden valóságos és valótlan aggodalmat arra használt fel, hogy bebizonyítsa: ezzel a kormánnyal eleve nem lehet eredményesen lebonyolítani a csatlakozást. Sohasem agitáltak nyíltan az unió ellen, viszont a konkrét kifogások állandó emlegetésével arra törekedtek, hogy saját táboruk kételye a majdani igent-mondásnál erősebb legyen.

Ha végigtekintünk e tucatnyi politikai tényezőn, akkor a megfigyelő könnyen juthat arra a következtetésre: egyik esetben sem volt egyértelműen szükségszerű a konfrontációs minta kizárólagos követése, lehetett volna másféle megoldásokat is választani. Nem így

történt, s 2002 egészen meghatározó motívumként vonult végig a kompromisszum-mentes politikai gyakorlat. Az elemzők egy kisebb része arra hajlott, hogy a rendkívül megterhelő, felfokozott érzelmeket megmozgató és életre hívó hisztériát ne tekintsék pusztán a választási év termékének. Az ádáz viták, szüntelen szemben állások mögött mindenekelőtt ott munkált az elmúlt félévszázad megítélésének radikális megosztottsága, csak e különbözőségeket évtizedeken keresztül lefedték egyéb, mára már szertefoszlott, de egykoron nagyon is integratív erejű viszonyok. Másfelől, e hihetetlen erejű konfrontációban képeződtek le az átmenet hosszú évtizede során kitermelődött új típusú konfliktusok is. A vesztesek és a nyertesek nemcsak a saját, hosszabb távú pozíciójukat keresik, hanem mindezek feldolgozásához a lehetséges identitás-kereteket is, amelyeket csakis egymáshoz képest tudnak kialakítani.

A számba vett és felsorolt 2002. évi politikai mérkőzések között nagy valószínűséggel mély ellentmondások húzódnak meg. A választási év jó alkalmat teremtett mindezek jobb- illetve baloldali kihordásához. Jó nagy pofonokat adva ezáltal azoknak az elemzéseknek, amelyek évek óta magyarázták a jobb- és baloldali dimenziók érvénytelenné és időszerűtlenné válását. 2002 legelgondolkodtatóbb politikai tanulsága éppen az, hogy e megosztottság nagyon is alkalmasnak bizonyult a magyar társadalom mélyesges polarizálására. Annál mindenképpen mélyebbre, mint amit az állampolgárok korábban önmagukról is feltételeztek.

Az év a következmények felől

A 2002-ben lezajlott két választás nyomán az egész politikai rendszer lényeges pontokon átrendeződött. Igaz, hogy új intézmények nem születtek, s a régiak sem múltak ki, de 2003-ben a legfontosabb rendszerelemek a korábbiaktól eltérően illeszkednek egymáshoz.

A parlament visszakapta a politikai tematizáció és a folyamatos diskurzus alakításában azt a központi szerepkört, amely jellemezte 1998 előtt is. Az év második felében mind a pártok, mind pedig a média megkezdte az új helyzethez való alkalmazkodást, s úgy tűnik, hogy a közvélekedést is előbb utóbb a parlamenti események formálják leginkább.

Az elmúlt 12 év valamennyi választása finomított a pártstruktúrán, így történt ez 2002-ben is. Választásról választásra nőtt az első két pártra adott szavazatok száma, ám 2002-ben már 80 százalék fölé került a Fidesz és az MSZP támogatottsága. Ennek ellenére nem lett kétpárti váltógazdálkodás, részben az SZDSZ vékonyka sikeressége, részben az MDF – Fidesz-által történt megmentése következtében. Az őszi önkormányzati választások még vissza is igazolták a két kisebb párt létjogosultságát, ezért tűnik úgy, hogy 2006-ig a kettő+kettes többpárti képződmény marad a magyar modell lényege. (Nagy kérdés, mi lesz a kiesettek további sorsa, ámbár a választások után sem a MIÉP, sem pedig az FKGP nem látszik politikai értelemben feltámadni.)

A jobboldalon április után elkezdődött – s nem is látszik egyhamar eldőlni - az a vita, hogyan jöhetne létre olyan átfogó, nagy jobboldali néppárt, amely tartósan magához tudná vonzani a választópolgárok „jobbik” felét. A kampányidőszak lázas aktivitásaiból kinőtt polgári körök életképességéhez némely Fidesz-vezető – főként Orbán Viktor – nagy reményeket fűz. Azt sem tartják kizártnak, hogy a jobboldali politikai integráció leghatékonyabban éppen e bázison épülhetne föl. Az MDF az önálló frakció teremtette lehetőségekbe és a folyamatos parlamenti jelenlétbe kapaszkodván nem lelkesedik túlzottan az uniós típusú összeolvadás perspektívájáért, hanem még határozottabban törekszik a jobbközép alternatíva – középen – versenyképesebb megjelenítésére. 2002 utolsó pillanataiban a politikai élet jobboldalán minden alapkérdés nyitott maradt, a szervezeti forma, a báziskeresés épp úgy, mint a domináns üzenet megformálhatósága. Lesz mit tenni 2003-ban.

A baloldalon sokkal egyszerűbbnek tűnik a helyzet – a felszínen. Az évtizedhosszan ígért szociáldemokratizálódás lassanként ugyan terjed az MSZP soraiban, de mindmáig elmaradt az a katartikus, látványos változás, aminek folytán végérvényesen lezárultak volna az új baloldali néppárt születési gyötrelei. Egyszer már – 1994 után – kiderült, hogy e feladat megoldása kormányzati pozícióban jóval körülményesebb, mint egyébként. Ráadásul az új ciklus négy éve elengedhetetlenül együtt kell hogy járjon a teljes körű generációs megújulással, mivel a '89 utáni másfél évtizedet lényegében ugyanaz az összetételű pártelit harcolta végig. Láthatóan bele is fáradt.

Az SZDSZ-t az „x-edik” identitásválság gyötri, a D 209 nyomán kitört politikai morális vita elemi erővel szembesítette a szabaddemokratákat magasztos elveik, valamint a tényleges politikai cselekvési lehetőségek közötti szakadékkal. Lehet, belezuhanni, lehet áthidalni, lehet megkerülni. Egyet nem tehetnek: tudomást nem venni a szakadék mibenlétéről.

A szélesebb értelemben felfogott politikai rendszernek szerves része a hatalmi viszonyokra reagáló, azt értékelő, és azt bizonyos fokig alakítani is képes közvélekedés. A hazai politikai közélet működését az elmúlt évben rettenetesen megterhelte a – korábban már többször is említett – végletes polarizáció. A táborszerű megosztottság kényszerű folyamánnyai 2002-ben felszeletelték a középben elhelyezkedő, gyöngye pártkötődésű milliók világát is – mivel rendre vagy-vagy helyzetek elé állították őket. S nemcsak a két választás idején történt ez így, hanem a nyári „a múltat be kell vallani”-morál-dramolett heteiben is, s télen az európai csatlakozás ügyében is. De a közvéleményre rátelepszik egy újabb problémakör is, - olyan, melynek feldolgozási kényszerével az elmúlt évben még nem szívesen vetett számot egyik politikai erő sem: mit kellene kezdeni a legújabb gazdasági válsággal. S hogyan viszonyuljunk a lehetséges megoldási módokhoz? 2002/2003 fordulóján egyelőre az a helyzet, hogy majd' minden vállalkozás úgy hiszi, csak ő került bajba, de a nagy egész, a nemzetgazdaság talán a rendje szerint működik még. Nem kell sokáig várni arra, hogy részletekben zajló felismerések átfogó

társadalmi-gazdasági-képpé álljanak össze. S erre az „integrációra”, pontosabban az ebből adódó kihívásra egyelőre sem a bal-, sem a jobboldal nem készült még fel eléggé.

2002-ben ők még csak egymásból készültek.

Tény, hogy a 100 (+100) napos program, amelyet a Medgyessy-kabinet végrehajtott, a választási harc ígéretlicitjében fogant, amikor a két tábor még fej-fej mellett haladt. Az is tény, hogy az első forduló elvesztése után a Fidesz olyan extrém politikai helyzetet generált, aminek csapdájába a választások megnyerése céljából az MSZP belesétált, majd a tovább folytatódó csúfalkodásokra és nyelvtögtetésekre adott önérzetes válaszokkal ott is maradt. Az önkormányzati választások megnyerésének szándéka a nyár folyamán elnyomta a valós helyzet feltárásának igényét, s ekkor még élt az unió konjunktúrájának mielőbbi fellendülésébe vetett hit is. Így újabb ígérek születtek – miközben a jövedelemtermelés szemernyit sem javult, az egyensúlyi folyamatok pedig látványosan romlottak. A „takarékoság” szükségességére a miniszterelnök csak a 100 napos program elfogadása után utalt először, s akkor is csak 2003-ra vonatkozólag.

2002-ben a magyar gazdaság a stabilizációt követő periódus legalacsonyabb növekedési dinamikáját produkálta. Ám ennél is kedvezőtlenebb, hogy a lassuló növekedés külső és belső - elsősorban a választások generálta politikai - okokból következően a távlatos fejlődés szempontjából rossz szerkezetben következett be, romlott az ország versenyképessége, a felhalmozódott adósságok pedig rendezendő tehertételként árnyékolják be a jövőt. A magyar gazdaság lecsúszott a fenntartható növekedés pályájáról. Közélete pedig változatlanul a választási év teremtette polarizáltság fogságában vergődik. A szemben álló politikai táborok egymást legyőzendő ellenfelekként továbbra is úgy viselkednek, mintha nem ért volna véget a választási kampány. Hol az egyik fél, hol a másik áll elő újabb és újabb leleplezésekkel. A kormány arra törekszik, hogy a választópolgárok minél szélesebb táborát tudja maga mögött, s ez határozza meg gazdaságpolitikáját. Ezért a szükségesnél erőtlenebb

és lassabb a gazdasági kiigazítás. S mivel a 2001-ben megindult makrogazdasági pályacsúszás egyáltalán nem lett kommunikálva – hiszen ehhez egyik kormánynak sem fűződött érdeke (kiderült volna ugyanis az osztogatások forráshiánya) –, az ellenzék újabb és újabb követelésekkel áll elő, mintha a spájz még mindig tele volna.

A két tábor szembenállásából sehogyan sem látszik kirajzolódni az a fajta nemzeti konszenzus, amelyre a csatlakozási kihívások eredményes megválaszolásához egyébként is igen nagy szükség lenne. 2003-tól már nem az lenne a kérdés, hogy ki nyer, hanem az, hogyan ne veszítsünk - mindannyian.

Budapest, 2003. február 16.

Kéri László-Petschnig Mária Zita